Кір БУЛИЧОВ

ПРО НЕГАРНОГО БІОФОРМА

1

Ну ось і все. Драч зняв останні покази приладів, задраїв кожух і відправив будботи до капсули. Відтак зазирнув до печери, де прожив два місяці, і йому закортіло помаранчевого соку. Так, що запаморочилася голова.

Це реакція на дуже довге перенапруження. Але чому саме помаранчевий сік?.. Біс його знає чому... Але щоб сік дзюрчав струмочком по похилій підлозі печери — ось він, весь твій, нагнися і хлебчи із струмка.

Буде тобі помаранчевий сік, сказав Драч. І пісні будуть. Пам'ять його знала, як співаються пісні, лише упевненості в тому, що вона вірно зафіксувала цей процес, не було. І будуть тихі вечори над озером — він вибере найглибше озеро в світі, щоб обов'язково на урвищі, над берегом, росли лапаті сосни, а з шару глиці у прозорому, без підліску, лісі виглядали міцні боровики.

Драч вибрався до капсули і, перш ніж увійти до неї, востаннє поглянув на горбисту рівнину, на вируюче лавою озеро край обрію і чорні хмари.

Ну все. Драч натиснув сигнал готовності... Померкло світло, відлетів, залишився на планеті непотрібний більше пандус. У кораблі, що чергував на орбіті, спалахнув білий вогник.

— Готуйтеся зустрічати гостя, — сказав капітан.

Через півтори години Драч перейшов по сполучному тунелю на корабель. Невагомість заважала йому координувати рухи, хоча не завдавала особливих незручностей. Йому взагалі мало що завдавало незручності. Тим паче, що команда поводилася тактовно, і жартів, яких він побоювався, позаяк дуже втомився, не було. Час перевантажень він провів на капітанському містку і з цікавістю розглядав змінну вахту в амортизаційних ваннах. Перевантаження продовжувалися досить довго, і Драч виконував обов'язки добровільного сторожа. Він не завжди довіряв автоматам, оскільки за останні місяці не раз виявляв, що сам надійніший від них. Драч ревно стежив за пультом і навіть у глибині душі чекав приводу, щоб втрутитися, але приводу не випало.

2

Про помаранчевий сік він мріяв до самої Землі. Як на зло, помаранчевий сік завжди стояв на столі в кают-компанії, і тому Драч не заходив туди, щоб не бачити карафи з пронизливо-жовтою рідиною.

Драч був єдиним пацієнтом доктора Домбі, якщо взагалі Драча можна назвати пацієнтом.

— Я відчуваю неповноцінність, — скаржився докторові Драч, — через цей клятий сік.

— Не у соці справа, — заперечив Домбі. — Твій мозок міг би придумати інший пункт. Наприклад, мрію про м'яку подушку.

— Але мені кортить помаранчевого соку. Вам цього не зрозуміти.

— Добре ще, що ти говориш і чуєш, — сказав Домбі. — Грунін обходився без цього.

— Відносна утіха, — відказав Драч. — Я не потребував цього декілька місяців.

Домбі був стривожений. Три планети, вісім місяців диявольської праці. Драч на межі. Треба було скоротити програму. Але Драч і чути про це не хотів.

Апаратура корабельної лабораторії Домбі не годилася, щоб серйозно обстежувати Драча. Залишалася інтуїція, а вона тріщала, мов лічильник Гейгера. І хоча їй не можна було цілком довірятися, на першому ж сеансі зв'язку доктор відіслав до центру багатослівний звіт. Геворкян супився, читаючи його. Він любив стислість.

А у Драча до самої Землі був кепський настрій. Йому кортіло спати, і короткі напливи забуття не освіжали, а лише лякали нав'язливими кошмарами.

3

Мобіль інституту біоформування подали впритул до люка. Домбі сказав на прощання:

— Я вас відвідаю. Мені б хотілося зійтися з вами ближче.

— Вважайте, що я посміхнувся, — відказав Драч, — ви запрошені на берег блакитного озера.

У мобілі Драча супроводжував молодий співробітник, якого він не знав. Він почував себе ніяково, йому, либонь, було неприємне сусідство Драча. Відповідаючи на питання, він дивився у вікно. Драч подумав, що біоформіста з хлопця не вийде. Драч перейшов наперед, де сидів інститутський шофер Полачек. Полачек був Драчеві радий.

— Не думав, що ти виберешся, — сказав він з підкупливою відвертістю. — Грунін був не дурніший від тебе.

— Все-таки обійшлося, — відповів Драч. — Втомився лише.

— Це найнебезпечніше. Я знаю. Здається, що все гаразд, а мозок відмовляє.

У Полачека були тонкі кисті музиканта, і панель пульта здавалася клавіатурою рояля. Мобіль йшов під низькими хмарами, і Драч дивився убік, на місто, намагаючись вгадати, що там змінилося.

Геворкян зустрів Драча біля воріт. Огрядний, носатий старий з блакитними очима сидів на лавці під вивіскою "Інститут біоформування АН СРСР". Для Драча, та й не лише для Драча, Геворкян давно перестав бути людиною, а перетворився на поняття, символ інституту.

— Ну ось, — сказав Геворкян. — Ти зовсім не змінився. Ти чудово виглядаєш. Майже все закінчилося. Я кажу майже, тому що тепер головні турботи стосуються мене. А ти гулятимеш, відпочиватимеш і готуватимешся.

— До чого?

— Щоб пити цей самий помаранчевий сік.

— Отже, доктор Домбі доніс про це і справи мої геть погані?

— Ти дурень, Драчу. І завжди був дурнем. Чого ж ми тут розмовляємо? Це не найкраще місце.

Вікно у найближчому корпусі розчинилося, і звідти визирнули відразу три голови. По доріжці від другої лабораторії біг, з неуважності захопивши з собою пробірку із синьою рідиною, Димко Дімов.

— А я не знав, — виправдовувався він, — мені тільки зараз сказали.

І Драча охопив блаженний стан блудного сина, який знає, що на кухні тріщать дрова і пахне смаженим телям.

— Як же можна? — нападав на Геворкяна Дімов. — Мене повинні були повідомити. Ви особисто.

— Які вже тут таємниці, — відповідав Геворкян, ніби виправдовуючись.

Драч зрозумів, чому Геворкян вирішив обставити його повернення без помпи. Геворкян не знав, яким він повернеться, а послання Домбі його стривожило.

— Ти чудово виглядаєш, — сказав Дімов.

Хтось реготнув. Геворкян цикнув на роззяв, але ніхто не пішов. Над доріжкою нависали кущі квітучого бузку, і Драч уявив собі, який у нього чудовий запах. Хрущі проносилися, наче важкі кулі, і сонце сідало за старовинним особняком, у якому розміщувався інститутський готель.

Вони увійшли до холу і на хвилину зупинилися біля портрета Груніна. Люди на інших портретах посміхалися. Грунін не посміхався. Він завжди був серйозний. Драчу стало сумно. Грунін був єдиним, хто бачив, знав, відчував порожнечу і розжарену оголеність того світу, звідки він зараз повернувся.

4

Драч уже другу годину стирчав на дослідному стенді. Датчики обліпили його мов мухи. Дроти тягнулися у всі кути. Дімов чаклував біля приладів. Геворкян сидів осторонь, роздивляючись стрічки і косячись на інформаційні таблиці.

— Ти де ночуватимеш? — запитав Геворкян.

— Хотів би у себе. Мою кімнату не чіпали?

— Все як ти залишив.

— Тоді у себе.

— Не рекомендую, — сказав Геворкян. — Тобі краще відпочити в барокамері.

— І все-таки.

— Наполягати я не буду. Хочеш спати в масці, будь ласка... — Геворкян замовк.

Криві йому не подобалися, але він не хотів, щоб Драч це помітив.

— Що вас збентежило? — запитав Драч.

— Не крутися, — сказав Дімов. — Заважаєш.

— Ти дуже довго пробув у польових умовах. Домбі повинен був відкликати тебе ще два місяці тому.

— Через два місяці довелося б усе починати спочатку.

— Ну-ну, — сказав Геворкян.

Незрозуміло було, схвалює він Драча чи засуджує.

— Коли ви думаєте почати? — запитав Драч.

— Хоч завтра вранці. За ніч опрацюємо все, що записав. Але я тебе дуже прошу, спи в барокамері. Це у твоїх інтересах.

— Якщо тільки в моїх інтересах... Я зайду до себе.

— Будь ласка. Ти взагалі нам більше не потрібен.

"Кепські мої справи, — подумав Драч, прямуючи до дверей. — Старий сердиться".

Драч неспішно пішов до бічного виходу повз однакові білі двері. Робочий день давно закінчився, але інститут, як завжди, не завмер і не заснув. Він завжди нагадував Драчеві велику клініку з черговими сестрами, нічними авралами і терміновими операціями. Маленький житловий корпус для кандидатів і для тих, хто повернувся, був позаду лабораторій, за баскетбольним майданчиком. Тонкі колони особняка здавалися блакитними в місячному сяйві. Одне чи два віконця в будинку світилися, і Драч марно намагався пригадати, яке з віконець належало йому. Скільки він прожив тут? Мало не півроку.

Скільки разів він повертався вечорами до цього будиночка з колонами і, піднімаючись на другий поверх, подумки підраховував дні... Драч раптом спинився. Він зрозумів, що не хоче заходити до цього будинку і впізнавати вішак у передпокої, щербинки на приступках сходів і подряпини на поруччі. Не хоче бачити килимок перед своїми дверима...

Що він побачить у своїй кімнаті? Сліди життя іншого Драча, книги, речі, що залишилися у минулому...

Драч подався назад у дослідний корпус. Геворкян має рацію — ніч треба провести у барокамері. Без маски. Вона набридла на кораблі і ще більше набридне найближчими тижнями. Драч пішов напростець крізь кущі і сполохав якусь парочку. Закохані цілувалися на захованій у бузку лавці, і їх білі халати світилися здалека, мов попереджувальні вогні. Драчу б їх помітити, але не помітив. Він дозволив собі розслабитися і

цього теж не помітив. Там, на планеті, такого трапитися не могло. Мить розслаблення означала б смерть. Не більше і не менше.

— Це я, Драч, — сказав він закоханим.

Дівчина засміялася.

— Я страшенно перелякалася, тут темно.

— Ви були там, де загинув Грунін? — запитав хлопець дуже серйозно.

Йому кортіло поговорити з Драчем, запам'ятати цю ніч і несподівану зустріч.

— Еге ж, там, — відказав Драч, але затримуватися не став, пішов далі, до вогників лабораторії.

Щоб дістатися до своєї лабораторії, Драчу належало пройти коридором повз декілька робочих зал. Він зазирнув до першої зали. Вона була розділена прозорою перегородкою. Навіть здавалося, ніби перегородки немає і зеленкувата вода незбагненним чином не обрушується на контрольний стіл і двох однакових тоненьких дівчат за ним.

— Можна увійти? — запитав Драч.

Одна з дівчат обернулася.

— Ох, — сказала вона. — Ви мене налякали. Ви Драч? Ви дублер Груніна, так?

— Правильно. А у вас тут хто?

— Ви його не знаєте, — сказала друга дівчина. — Він уже після вас до інституту приїхав. Фере, Станіслав Фере.

— Чому ж, — відказав Драч. — Ми з ним училися. Він був на курс молодший від мене.

Драч стояв у нерішучості перед склом, намагаючись угадати в сплетінні водоростей постать Фере.

— Ви побудьте у нас, — сказали дівчата. — Нам теж нудно.

— Спасибі.

— Я б вас вафлями пригостила...

— Спасибі, я не люблю вафель. Я їм цвяхи.

Дівчата засміялися.

— Ви веселий. А інші переживають. Стасик теж переживає.

Нарешті Драч розгледів Станіслава. Він здавався бурим горбиком.

— Але це лише спочатку, правда? — запитала дівчина.

— Ні, неправда, — відповів Драч. — Я ось зараз переживаю.

— Не треба, — сказала друга дівчина. — Геворкян все зробить. Він же геній. Ви боїтеся, що надто довго там були?

— Трішки боюся. Хоча був попереджений заздалегідь.

Певна річ, його попередили заздалегідь. Неодноразово попереджали. Тоді взагалі скептично ставилися до роботи Геворкяна. Безглуздо йти на ризик, якщо є автоматика. Але інститут усе-таки існував, і, звичайно, біоформи були потрібні. Визнання скептиків прийшло, коли біоформи Селвін і Скавронський спустилися до батискафа Валтонена, який лежав, втративши кабель і плавучість, на глибині шести кілометрів. Роботів, які не лише спустилися б у тріщину, але й здогадалися, як звільнити батискаф і врятувати дослідників, не знайшлося. А біоформи зробили все, що треба.

— В принципі, — казав тоді Геворкян на одній прес-конференції, і це глибоко запало в уперту голову Драча, — наша робота передбачена сотнями письменників, казкарів у таких подробицях, що не залишає місця для уяви. Ми перебудовуємо біологічну структуру людини на замовлення, для виконання якоїсь конкретної роботи, залишаючи за собою можливість розкрутити закручене. Проте найскладніша частина всієї справи — це повернення до вихідної точки. Біотрансформація має бути подібна до одягу, захисного скафандра, який ми можемо зняти, щойно в ньому відпаде потреба. Та ми і не збираємося змагатися з конструкторами скафандрів. Ми, біоформісти, підхоплюємо естафету там, де вони безсилі. Скафандр для роботи на глибині в десять кілометрів надто громіздкий, щоб істота, вміщена в ньому, могла виконати ту саму роботу, що й на поверхні землі. Але на цій самій глибині чудово себе почувають деякі риби і молюски. Принципово можливо перебудувати організм людини так, щоб він функціонував за тими ж законами, що й організм глибоководної риби. Але якщо ми цього досягнемо, виникає інша проблема. Я не вірю в те, що людина, яка знає, що приречена навіки знаходитися на величезній глибині в середовищі молюсків, залишиться повноцінною. А якщо ми справді виявимося здатними повернути людину до початкового стану, в суспільство їй подібних, то біоформія має право на існування і може стати в нагоді людині.

Тоді проводилися перші досліди. На Землі й на Марсі. І охочих було більш ніж достатньо. Гляціологи і спелеологи, вулканологи і археологи

потребували додаткових рук, очей, шкіри, легенів, зябер... У інституті новачкам казали, що не всі хотіли потім з ними розлучатися. Розповідали легенду про спелеолога, наділеного зябрами і величезними очима, що бачили в темряві, який умудрився втекти з операційного столу, коли його зібралися повернути пристойний вигляд. Він, мовляв, відтоді ховається в залитих крижаною водою бездонних печерах Кінтана-Роо, почуває себе чудово і двічі на місяць відсилає у "Вісник спелеології" ґрунтовні статті про свої нові відкриття, видряпані кременем на відшліфованих пластинках графіту.

Коли Драч з'явився в інституті, у нього на рахунку були п'ять років космічних польотів, достатній досвід роботи з будботами і декілька статей з епіграфіки монів. Груніна вже готували до біоформації, а Драч став його дублером.

Працювати належало на величезних розжарених планетах, де бушували вогненні бурі і смерчі, на планетах з неймовірним тиском і температурами в шістсот-вісімсот градусів. Освоювати ці планети однаково було потрібно — вони були коморами цінних металів і могли стати незамінними лабораторіями для фізиків.

Грунін загинув на третій місяць роботи. І коли б не його, Драча упертість, Геворкяну, самому Геворкяну не здолати б опозиції. Для Драча ж — Геворкян і Дімов знали про це — найважче було трансформуватися. Прокидатися вранці і розуміти, що ти сьогодні менше людина, аніж був учора, а завтра в тобі залишиться ще менше від колишнього.

Ні, ти до всього готовий, Геворкян і Дімов обговорювали з тобою твої ж конструкційні особливості, експерти приносили на затвердження зразки твоєї шкіри і об'ємні моделі твоїх майбутніх очей. Це було цікаво, і це було важливо. Але усвідомити, що стосується це саме тебе, до кінця було неможливо.

Драч бачив Груніна перед відльотом. Багато в чому він мав стати схожим на Груніна, вірніше, сам він як модель був подальшим розвитком того, що формально називалося Груніним, але не мало нічого спільного з портретом, що висів у холі Центральної лабораторії. У щоденнику Груніна, написаному сухо і діловито, були слова: "З біса тоскно жити без мови. Не дай бог тобі пережити це, Драчу". Тому Геворкян пішов на все, щоб Драч міг говорити, хоч це й ускладнило біоформування і для Драча вилилося в декілька зайвих годин на операційному столі і в гарячі біованни, де нарощувалася нова плоть. Так от, найгірше було спостерігати за власною трансформацією і постійно пригнічувати ірраціональний страх. Страх залишитися таким назавжди.

6

Драч чудово розумів нинішній стан Станіслава Фере. Фере мав працювати в отруйних бездонних болотах Хроноса. У Драча була явна перевага перед Фере. Він міг писати, малювати, перебувати серед людей, міг топтати зелені лужки інституту і підходити до будиночка з білими колонами. Фере до кінця експедиції, поки йому не повернуть людську подобу, був приречений знати, що між ним і рештою людей, щонайменше, прозора перешкода. Фере знав, на що йде, і доклав чимало сил, щоб отримати право на ці муки. Але зараз йому було несолодко.

Драч постукав по перегородці.

— Не будіть його, — сказала одна з дівчат.

Бурий горбик зметнувся в хмарі намулу, і могутній сталевого кольору скат кинувся до скла. Драч інстинктивно відскочив. Скат завмер у сантиметрі від перегородки. Важкий наполегливий погляд гіпнотизував.

— Вони страшенно хижі, — сказала дівчина, і Драч внутрішньо усміхнувся.

Слова її стосувалися інших, справжніх скатів Хроноса, але це не означало, що Фере менш хижий, аніж решта. Скат обережно ткнувся мордою в перегородку, розглядаючи Драча. Фере його не впізнав.

— Приїжджай до мене на блакитне озеро, — сказав Драч.

Маленький тамбур наступної зали був набитий молодими людьми, які відштовхували один одного від товстих ілюмінаторів і, вириваючи один у одного мікрофон, навперебій давали комусь суперечливі поради.

Драч зупинився за плечима порадників. Крізь ілюмінатор він розрізнив у легкому тумані, що огортав залу, дивну постать. Хтось блакитний і незграбний ширяв у повітрі посеред зали, судомно злітаючи догори, зникаючи з поля зору і з'являючись знов у склі ілюмінатора зовсім не з того боку, звідки можна було його чекати.

— Ширше, ширше! Лапи підібгай! — кричав у мікрофон рудий негр, але тут-таки дівоча рука вирвала у нього мікрофон.

— Не слухай його, не слухай... Він абсолютно не здатен перевтілитися. Уяви собі...

Але Драч так і не дізнався, що мав собі уявити той, хто знаходився в залі. Істота за ілюмінатором зникла. Відразу ж у динаміку пролунав глухий удар, і дівчина запитала діловито:

— Ти сильно забився?

Відповіді не надійшло.

— Розкрийте люк, — сказала рубенсівська жінка з косою навколо голови.

Рудий негр натиснув кнопку, і невидимий раніше люк відійшов убік. З люка війнуло пронизливим холодом. Мінус дванадцять, відзначив Драч. Тепле повітря з тамбура рвонулося всередину зали, і люк заволокло густою парою. У хмарі пари матеріалізувався біоформ. Негр простягнув йому маску:

— Тут дуже багато кисню.

Люк зачинився.

Біоформ невправно, одне за одним, намагаючись нікого не зачепити, склав за спиною покриті пухом крила. Кулясті груди його тріпотіли від частого дихання. Надто тонкі руки і ноги тремтіли.

— Втомився? — запитала рубенсівська жінка.

Людина-птах кивнула.

— Треба збільшити площу крил, — сказав рудий негр.

Драч потихеньку відступив у коридор. Його охопила нескінченна втома. Аби лише дістатися до барокамери, зняти маску і забутися.

7

Вранці Геворкян бурчав на лаборантів. Все йому було негаразд, не так. Драча він зустрів, немов той йому вчора дуже допік, а коли Драч запитав: "Зі мною щось не так?" — відповідати не став, зайнявся перфострічками.

— Нічого страшного, — сказав Дімов, який, вочевидь, не спав уночі ані хвилини. — Ми цього чекали.

— Чекали? — заревів Геворкян. — Нічого ми не чекали. Господь бог створив людей, а ми їх перекроюємо. А потім дивуємося, якщо щось не так.

— Ну і що зі мною?

— Не трясися.

— Я фізично до цього не пристосований.

— А я не вірю, не трясися. Склеїмо ми тебе назад. Це займе більше часу, аніж ми розраховували.

Драч промовчав.

— Ти дуже довго був у своєму нинішньому тілі. Ти зараз фізично новий вид, рід, родина, загін розумних істот. А у кожного виду є свої біди і хвороби. А ти, замість того, щоб стежити за реакціями і берегти себе, зображав випробувача, мовби хотів з'ясувати, при яких же навантаженнях твоя оболонка трісне і розлетиться до біса.

— Якби я цього не робив, то не виконав би того, що від мене чекали.

— Герой, — фиркнув Геворкян. — Твоє нинішнє тіло хворіє. Так, хворіє своєю хворобою, яка ще не зустрічалася в медицині. І ми повинні будемо ремонтувати тебе у міру трансформації. І при цьому бути впевнені, що ти не залишишся потворою. Чи кіборгом. Загалом, це наша турбота. Треба буде тебе пооглядати, а поки можеш вирушати на всі чотири сторони.

8

Драчу не слід було б цього робити, але він вийшов за ворота інституту і попрямував униз, до річки, вузькою алеєю парку, просвердленого сонячними променями. Він дивився на свою коротку тінь і думав, що якщо вже помирати, то все-таки краще у звичайній, людській подобі. І тут він побачив дівчину. Дівчина піднімалася алеєю, через кожні п'ять-шість кроків вона зупинялася і, нахиляючи голову, притискувала долоню до вуха. Її довге волосся було темне від води. Вона йшла босоніж і смішно піднімала пальці ніг, щоб не вколотися об гострі камінці. Драч хотів зійти з доріжки і сховатися за кущ, щоб не бентежити дівчину своїм виглядом, але не встиг. Дівчина його побачила.

Дівчина побачила свинцевого кольору черепаху, на панцирі якої, наче менша черепашка, розміщувалася півкулею голова з одним опуклим циклопічним оком, розділеним на безліч чарунок, наче в бабки. Черепаха сягала їй до пояса і пересувалася на коротких товстих лапах, які висувалися з-під панцира. І здавалося, що їх багато, можливо, більше десятка. На крутому передньому скосі панцира було кілька отворів, і з чотирьох витикалися кінчики мацаків. Панцир був подряпаний, подекуди по ньому йшли неглибокі тріщини, вони розходилися зірочками, ніби хтось молотив по черепасі гострою стамескою або стріляв у неї бронебійними кулями. У черепасі було щось зловісне, немов вона була первісною бойовою машиною. Вона була не звідси.

Дівчина завмерла, забувши відняти долоню від вуха. Їй хотілося втекти або закричати, але вона не посміла зробити ні того, ні другого.

"От дурень, — вилаяв себе Драч. — Втрачаєш реакцію".

— Даруйте, — сказала черепаха.

Голос рівний і механічний, він виходив з-під металевої маски, що прикривала голову до самого ока. Око ворушилося, немов перегородочки в ньому були м'якими.

— Даруйте, я вас налякав. Я не хотів цього.

— Ви... робот? — запитала дівчина.

— Ні, біоформ, — сказав Драч.

— Ви готуєтеся на якусь планету?

Дівчині кортіло піти, але піти означало показати, що вона боїться. Вона стояла і, напевно, лічила про себе до ста, щоб опанувати себе.

— Я вже прилетів, — сказав Драч. — Ви йдіть далі, не дивіться на мене.

— Спасибі, — вихопилося у дівчини, і вона навшпиньки, забувши про колючі камінці, оббігла Драча. Вона крикнула услід йому: — До побачення!

Кроки розчинилися в шереху листя і метушливих травневих звуках прозорого теплого лісу. Драч вийшов до річки і зупинився на невисокому урвищі, поряд з лавкою. Він уявив, що сідає на лавку, і від цього стало геть тоскно. Добре б зараз стрибнути з урвища — і кінець. Це була одна з найдурніших думок, які відвідували Драча за останні місяці. Він міг з таким самим успіхом стрибнути в Ніагарський водоспад, і нічого б з ним не трапилося. Зовсім нічого. Він побував у значно гірших халепах.

Дівчина повернулася. Вона підійшла тихо, сіла на лавку і дивилася перед собою, поклавши вузькі долоні на коліна.

— Я спочатку вирішила, що ви якась машина. Ви дуже важкий?

— Так. Я важкий.

— Знаєте, я так невдало пірнула, що досі не можу витрусити воду з вуха. З вами так бувало?

— Бувало, — сказав Драч.

— Мене звуть Христиною, — сказала дівчина. — Я тут недалеко живу, в гостях. У бабусі. Я, як дурепа, злякалася, втекла, і, напевно, вас образила.

— У жодному випадку. Я на вашому місці втік би відразу.

— Я тільки відійшла і пригадала. Ви ж були на тих планетах, де і Грунін. Вам, напевно, дісталося?..

— Це вже минуле. А якщо все буде гаразд, через місяць ви мене не впізнаєте.

— Звісно, не впізнаю.

Волосся Христини швидко висихало під вітром.

— Ви знаєте, — сказала Христина, — ви мій перший знайомий космонавт.

— Вам пощастило. Ви вчитеся?

— Я живу в Таллінні. Там і вчуся. Може, мені і пощастило. На світі є багато простих космонавтів. І зовсім мало таких...

— Напевно, чоловік з двадцять.

— А ви потім, коли відпочинете, знову поміняєте тіло? Станете рибою чи птахом?

— Цього ще не робили. Навіть одної перебудови забагато для однієї людини.

— Шкода.

— Чому?

— Це дуже цікаво — все випробувати.

— Достатньо одного разу.

— Ви чимось засмучені? Ви втомилися?

— Так, — сказав Драч.

Дівчина обережно простягнула руку і доторкнулася до панцира.

— Ви щось відчуваєте?

— По мені треба вдарити молотом, щоб я відчув.

— Прикро. Я вас погладила.

— Хочете пожаліти мене?

— Хочу. А що?

"...От і пожаліла, — подумав Драч. — Як у казці: красуня полюбить потвору, а потвора перетвориться на доброго легіня. У Геворкяна проблеми, датчики, графіки, а вона пожаліла — і жодних проблем. Ну хіба лише видивитися поблизу червоненьку квіточку, щоб усе як по писаному..."

— Коли видужаєте, приїжджайте до мене. Я живу під Таллінном, в селищі, на березі моря. А навколо сосни. Вам приємно буде там відпочити.

— Спасибі за запрошення, — подякував Драч. — Мені час іти. Бо спохопляться.

— Я проведу вас, якщо ви не заперечуєте.

Вони пішли назад поволі, тому що Христина вважала, що Драчу важко йти швидко, а Драч, який міг обігнати будь-якого бігуна на Землі, не поспішав. Він слухняно розповідав їй про речі, які не можна описати словами. Христині здавалося, що вона все бачить, хоча уявляла вона собі все зовсім не так, як було насправді.

— Я завтра прийду до тієї лавки, — тихо промовила Христина. — Лише не знаю, о котрій.

— Завтра я, напевно, буду зайнятий, — сказав Драч, оскільки підозрював, що його жаліють.

— Ну як вийде, — відказала Христина. — Як вийде...

9

Драч запитав у Полачека, який порпався в моторі мобіля, де Геворкян. Полачек сказав, що у себе в кабінеті. До нього прилетіли якісь вулканологи, певно, готуватимуть нового біоформа.

Драч пройшов до головного корпусу. У передбаннику перед кабінетом Геворкяна було порожньо. Драч звівся на задніх лапах і зняв зі столу Марини Антонівни чистий аркуш паперу і олівець. Він поклав аркуш на підлогу і, взявши олівець, спробував намалювати профіль Христини. Двері до кабінету Геворкяна були причинені нещільно, і Драч розрізняв густий гуркіт його голосу. Потім інший голос, вищий, сказав:

— Ми все розуміємо і, коли б не обставини, ніколи б не наполягали.

— Ну нікого, геть нікого, — гудів Геворкян.

— За винятком Драча.

Драч зробив два кроки до дверей. Тепер він чув кожне слово.

— Ми не говоримо про самого Драча, — наполягав вулканолог. — Але ж мають бути подібні біоформи.

— У нас не було замовлень останнім часом. А Саразіні буде готовий до роботи лише через місяць. Крім того, він не зовсім пристосований...

— Але послухайте. Вся робота займе годину, від сили дві. Драч провів декілька місяців у значно важчій обстановці...

— Ось саме тому я не можу ризикувати.

Геворкян зашелестів папером, і Драч уявив, як він простягає вулканологам оберемок стрічок.

— Я не уявляю, як ми витягнемо його і без такої поїздки. Його організм працював на межі, вірніше за межею. Ми почнемо трансформацію зі всією можливою обережністю. І ніяких навантажень. Ніяких... Якщо він полетить з вами...

— Ну пробачте. Поки ваш Саразіні буде готовий...

Драч штовхнув двері, не розрахував удару, і двері відлетіли, немов у них поцілило гарматне ядро.

Постала німа сцена. Три обличчя, звернені до величезної черепахи.

Один з вулканологів виявився рожевим товстуном.

— Я Драч, — звернувся Драч до товстуна, щоб відразу розвіяти подив. — Ви про мене говорили.

— Я тебе не запрошував, — перебив його Геворкян.

— Розповідайте, — сказав Драч товстому вулканологові.

Той закашлявся, дивлячись на Геворкяна.

— Так от, — втрутився другий вулканолог, сухий і ніби обвуглений. — Виверження Осінньої сопки на Камчатці, ми вважаємо, тобто ми упевнені, що, якщо не прочистити основний, забитий породою канал, лава прорветься на західний схил. На західному схилі сейсмічна станція. Нижче, в долині, селище і завод...

— І евакуювати ніколи?

— Евакуація йде. Але ми не можемо демонтувати завод і станцію. Нам для цього треба три дні. Крім того, в чотирьох кілометрах за заводом починається Куваєвськ. Ми запускали до кратера мобіль з вибухівкою. Його просто відкинуло. І добре, що не на станцію...

Геворкян стукнув кулаком по столу:

— Драчу, я не дозволю. Там температури на межі. На самій межі. Це самогубство!

— Дозволите, — сказав Драч.

— Бовдур, — розлютився Геворкян. — Виверження може і не бути.

— Буде, — сумно сказав товстун.

Драч попрямував до дверей. Сухий вулканолог пішов за ним. Товстун залишився, знизав плечима, сказав Геворкяну:

— Ми вживемо всіх заходів. Всіх можливих заходів.

— Нічого подібного, — не погоджувався Геворкян. — Я лечу з вами.

Він увімкнув відеоселектор і викликав Дімова.

— Це просто чудово, — сказав товстун. — Ну просто чудово.

Проходячи через передбанник, Драч підхопив мацаком з підлоги аркуш з профілем Христини, зім'яв його в тугу грудку і викинув у кошик. Рухи мацаків були такі швидкі, що вулканолог, який ішов на крок позаду, нічого не розгледів.

10

Над Осінньою сопкою піднімався широкий стовп чорного диму і зливався з низькими хмарами, забарвлюючи їх у бурий колір. На посадочному майданчику недалеко від підніжжя сопки стояло декілька мобілів, осторонь роботи під наглядом техніків збирали бур, схожий на веретено. Під тентом, що рятував від дрібного брудного дощу, та не захищав від вітру і холоду, на низькому столику лежали, пригнічені

каменями, схеми і діаграми. Драч затримався, розглядаючи верхню діаграму. Лава не могла пробитися крізь старий, мільйон років тому забитий породою канал. Лише гази проривалися крізь тріщини в базальтовому корку. Зате з кожною хвилиною все більше тріщин утворювалося на слабкому західному схилі.

Чоловік у білому шоломі і вогнетривкому скафандрі знімав дані з радіограми зондів. Інший вулканолог приймав повідомлення спостерігачів. Новини не обіцяли нічого хорошого.

Дімов простягнув Геворкяну записку з цифрами тиску і температур у жерлі.

— На самій межі, — сказав він. — На самій межі.

Він знав, що Драч все одно піде у вулкан, і в голосі його була сумна відчуженість.

Заряди були готові.

Товстий вулканолог приніс шоломи для Геворкяна і Дімова.

— Годину тому вони запускали до кратера мобіль, — сказав він винувато, — хотіли приземлити його біля тріщини. Він розбився, і вибух нічого не дав.

— Вас Куваєвськ викликає, — сказав радист. — Вони почали демонтаж заводу, але ще сподіваються.

— Відповідайте їм, щоб зачекали годину На мою відповідальність.

Товстий вулканолог подивився на Драча, ніби чекав підтримки.

— Ходімо, — сказав Драч.

Геворкян одягнув шолом. Шолом був завеликий і опустився до самих брів. Геворкян став схожий на старого лицаря, який на чолі жменьки сміливців повинен захищати країну від навали ворожих армій. Таким його й запам'ятав Драч.

Драча підняли на мобілі до пруга старого кратера. Втомлений вулканолог у брудному шоломі — він за останні три дні намагався пройти до жерла — повторив інструкції, які Драч уже знав напам'ять.

— Тріщину видно звідси. Певна річ, коли розсіюється дим. Ви спускаєтеся по ній вісімдесят метрів. Там вільно. Ми зондували. І вкладаєте заряди. Потім вибираєтеся, і ми підриваємо їх дистанційно. Там ухил до шістдесяти градусів. Зможете?

Вулканолог насилу примушував себе звертатися на "ви" до свинцевої черепахи. Він стільки разів стикався з автозондами, будботами та іншими машинами, схожими чимось на цю черепаху, що йому весь час доводилося умовляти себе, що перед ним людина, біоформ. І ще він смертельно втомився через цей клятий вулкан.

— Зможу, — відказав Драч. — Шістдесят градусів мені по зубах.

Перш ніж зняти маску і передати її вулканологові, він сказав:

— Маску не загубіть. Вона мені ще придасться. Без неї я глухий і німий.

— А як ви дихатимете?

— Не буду дихати. Майже не буду. Кисень мені протипоказаний.

— Я чекаю вас тут, — сказав вулканолог.

Драч не почув його слів.

Драч скотився пологим схилом у кратер і на секунду затримався біля тріщини. Зверху сипався попіл і дрібні камінці. Осторонь над самим пругом кратера ширяли два мобілі. У одному — вулканологи, в другому — Геворкян з Дімовим.

Тріщина виявилася значно ширшою, аніж Драч сподівався. Він почав швидко спускатися, звично реєструючи склад газів. Температура підвищувалася, але була нижча від граничної. Відтак схил пішов униз крутіше, і Драчу довелося йти зигзагами, повисаючи часом на двох мацаках. Другою парою мацаків він притискував до панцира заряди. Гора зітхнула, і Драч притиснувся до стіни тріщини, щоб не полетіти вгору з фонтанами газів. Слід було поспішати. Драч відчув, як розкриваються тріщини на західному схилі. Спуск ставав усе складнішим. Стіни майже змикалися, і Драчу доводилося протискуватися між живими, хиткими каменями. Він уже спустився на сімдесят метрів. Температура газів досягла чотирьохсот градусів. Він пригадав діаграму. Для того, щоб корок розлетівся напевно, треба пройти ще метрів зо п'ять. Можна, звичайно, відповідно до інструкції залишити заряди тут, але п'ять метрів бажані. Отвір під собою він помітив, вірніше вгадав, за струменем пари, що рвалася звідти. Температура піднялася стрибком градусів на сто. Він уже відчував тепло. Сопка затряслася, наче в нападі кашлю. Він поглянув угору. Шлях назад ще був. Драч ковзнув у гарячу шпару.

Шпара розширювалася донизу, утворюючи мішок, а дно мішка було наче сито. Таку спеку Драч відчував лише одного разу, на другій планеті. Там він міг відступити. І відступив.

Драч прикріпив заряди до найнадійнішої плити. Але й цю найнадійнішу плиту трясло. А західний схил, мабуть, уже рвався зараз, мов полотно.

Драч підтягся на одному мацаку до верхнього отвору. Гази, що вибивалися знизу, обпалювали, гора сіпнулася, і мацак обірвалося. Мов мотузок. Драчеві вдалося затриматися, присмоктавшись миттєво рештою трьома до вертикальної стінки. Тієї ж миті повітряна хвиля — певно, вгорі стався обвал — жбурнула Драча на підлогу кам'яного мішка.

Страху не було. Не було коли. Драч відчував, як спікаються нутрощі. Тиск газів у кам'яній порожнині ріс, і рухатися було все важче. Винні були зайві п'ять метрів. На секунду Драчеві здалося, що він уже виповзає з тріщини і бачить сіре небо. Він рвонувся нагору, відчайдушно і люто, тому що Христина завтра прийде до тієї ж лавки, тому що у Геворкяна, який чекає його нагорі, погане серце.

Він вибрався з кам'яного мішка, та виявилося, що тріщину вже завалило уламками базальту. Він спробував розсунути уламки породи, але зрозумів, що не вистачає на це сил. Треба відпочити, трохи відпочити. По обпаленому тілу розтікалася непомірна втома, що почала його переслідувати в останні дні на тій планеті і не відпускала на Землі.

Драч стояв, утиснувшись у шпару між брилами базальту. Йому належало тепер знайти слабке місце в цьому завалі, відшукати брилу, яка слабше від інших загнана в тріщину, і вирвати її так, щоб не обвалити на себе весь корок. І поки його мацаки мляво і повільно обнишпорювали брили, розшукуючи слабину, в мозку промайнула думка. Спочатку вона пройшла десь на периферії мозку, потім, повернувшись, задзвеніла, мов сигнал тривоги. Він зрозумів, що все може піти нанівець. Поки він не вийде звідси, вони не стануть підривати снаряди. Вони чекатимуть, сподіватимуться на диво. Вони навіть не стануть бомбити корок з повітря. Вони чекатимуть. Вони спробують

врятувати його, хоча це неможливо, і через те можуть загинути люди і напевно загине все, що знаходиться на західному схилі і далі, на рівнині.

Драч діяв обережно і обачно, намагаючись не втратити свідомість. Це було головним — не втратити свідомість. Він повернувся до отвору, з якого щойно заледве вибрався, стрибнув униз і опинився поряд з пласкою плитою, на якій лежали заряди. Плита немов зібралася піти в танок. Драч подумав, як добре, що у нього немає нервових закінчень на зовнішній оболонці, він би помер від болю. Обпалені мацаки були незграбні. Минуло з півтори хвилини, перш ніж Драчеві вдалося розгвинтити один із зарядів, щоб перетворити його на детонатор. Драч чудово знав цю систему. Такі заряди були у нього на тих планетах. Заряд умикався лише від сигналу, але якщо ти знайомий з системою, то можна увімкнути ланцюг самому.

Драч подумав, що коли він закінчить роботу, то, перш ніж замкнути ланцюг, він дозволить собі кілька секунд, щоб пригадати дещо, як належить наостанок. Але коли закінчив, виявилося, що цих секунд у нього немає.

Вибух пролунав несподівано для всіх, окрім втомленого вулканолога, який лежав за каменями і думав так само, як Драч. Сопка здригнулася і заревіла. Вулканолог притиснувся до каміння. Два мобілі, які кружляли біля кратера, відкинуло, немов сухе листя, — пілотам ледве вдалося взяти машини під контроль. Оранжева лава ринула в старе жерло і помаранчевим соком почала наповнювати кратер.

Вулканолог кинувся бігти вниз по схилу: він знав, що потік лави через декілька хвилин проб'ється в його бік...

11

Христина прийшла на ту лавку край річки; було зовсім тепло. Вона викупалася в очікуванні Драча. Відтак почитала. А він не йшов. Христина

чекала до сутінків. Дорогою назад вона зупинилася біля воріт інституту і побачила, що з посадочного майданчика піднімається великий мобіль. Христина сказала собі, що в цьому мобілі Драч відлітає на якесь завдання. Тому він і не зміг прийти. Але коли він повернеться, то обов'язково прийде до лавки. І вона вирішила приходити до лавки щодня, поки живе тут.

У великому мобілі до Москви відвезли Геворкяна. Біля сопки він якось тримався, а повернувся — і здав. У нього було слабке серце, і врятувати його могли лише в Москві.

© БУЛЫЧЕВ К. Люди как люди. — М.: Молодая гвардия, 1975. — 288 с. — (Б-ка советской фантастики).

© ГЕНИК Віталій, переклад з російської, 2009.